

УДК 811.187'375.439
DOI: 10.31891/2415-7929-2020-20-7

СЕРГЕСЬВА О. В.
Хмельницький національний університет

ПЕРЕКЛАД ІСТОРИЧНИХ РЕАЛІЙ В РОМАНАХ ВАЛЬТЕРА СКОТТА

Стаття присвячена одній з найбільш актуальних і важливих проблем теорії та практики перекладу – передачі лексичних одиниць мови оригіналу, які не мають, зазвичай, точних відповідників у мові перекладу. У роботі проаналізовано перекладацькі прийоми при передачі слів-реалій на українську мову на матеріалі історичних романів Вальтера Скотта.

Ключові слова: реалії, переклад, безеквівалентна лексика, способи перекладу, історичний роман.

SIERHIEIEVA O.
Khmelnitskyi National University

THE RENDERING OF HISTORICAL REALIA IN WALTER SCOTT'S NOVELS

The paper describes the theoretical and practical aspects of the non-equivalent vocabulary translation in the literary text. Every language reflects the phenomena and processes taking place in the world, as well as specific objects and processes that exist in every nation on the territory of its residence. Therefore, we can say that the language is a reflection of the culture of any nation, it bears a national-cultural code of a particular nationality. In every language there are words meanings of which reflect the relationship of language and culture, which is called the cultural component of the semantics of language units. These words are primarily realia words. The article deals with lexical difficulties that arise when translating historical novels. In historical texts exactly one can meet culture terms that in translation has no direct analogues, and therefore the main task of the translator of historical novels is a pragmatic adaptation of the original text with maximum preservation of its form and content. The paper analyzes the ways of translations in the rendering of realia into the Ukrainian language in historical novels by Walter Scott.

In this article we examined different types of nonequivalent vocabulary. We discovered that there are two reasons caused the factor of nonequivalence: divergence of referential meanings of lexical units in the source language and the target language and divergence of pragmatic meanings of lexical units. The cases of discrepancy of referential meanings are usually connected with a lack of lexical unit in the target language equal by its referential meaning with lexical unit in the source language or in another case, caused by incomplete coincidence of referential meanings of the lexical units in the source and target languages. So we can make a conclusion that nonequivalent units in English bear quite concrete character and can be researched in the theory of translation. Knowing the difficulties what a translator forces transferring a text will help us to overcome these difficulties and make an appropriate translation.

Key words: realia, interpretation/translation, non-equivalent vocabulary, the ways of translation, historical novel.

На сучасному етапі розвитку перекладознавства все більше уваги приділяється питанням, пов'язаних з національно-культурною специфікою мов, національно-історичною своєрідністю образу світу представників різних лінгвокультурних спільнот. При співставленні мов національно-культурні відмінності проявляються на всіх рівнях, але найбільш чітко – на лексичному рівні. “Мова – сильний суспільний засіб, що формує людський потік в етнос, який утворює націю через збереження і передачу культури, традицій, національної самосвідомості певного мовного колективу” [12, с.15]. Трансляційна і кумулятивна функції мови дозволяють накопичувати і передавати з покоління у покоління елементи, які відображають особливості розвитку кожної нації, її культури, релігії, історії. Такі елементи, або реалії, особливо яскраво передають своєрідність і неповторність культури, побуту, соціального та історичного розвитку одного народу і одночасно є чужими іншому народу. *Актуальність* нашого дослідження визначається пошуком відповідників і відмінностей між варіантами перекладів слів-реалій, у яких найбільш яскраво відображено бачення картини світу тієї чи іншої спільноти людей, яке неможливо зрозуміти, не володіючи певними фоновими знаннями про країну.

Метою роботи є виявлення і аналіз перекладацьких закономірностей при передачі слів-реалій, одного із розрядів безеквівалентної лексики, на матеріалі історичних романів Вальтера Скотта.

Термін “реалія” став частиною понятійного апарату перекладознавства в середині 20-го століття. Широкого поширення він отримав після публікації праці С. Влахова і С. Флоріна “Непереводимое в переводе”. У запропонованому авторами визначенні зафіксовані основні характеристики реалії як “своєрідного перекладацького поняття – особливої категорії засобів вираження, які мають власні ознаки, що відрізняють їх від інших класів слів” [3, с. 59 – 60]. Реалії мають специфічне денотативне значення, обумовлене приналежністю референта до певної культури і виявляється в опозиції “свій”/ “чужий”. Конотативні характеристики цих лексичних одиниць пов'язані з передачею національного (регіонального, місцевого), часового (історичного) і соціального колориту.

Термін “реалія” використовується у працях таких вчених, як М. П. Алексєєв, Л. С. Бархударов, Є. В. Бреус, Є. М. Верещагін, В. С. Виноградов, Р. П. Зорівчак, В. І. Карабана Ю.Н. Караулов, Л. Н. Соболев, В. Г. Чернов, В.Н. Комісаров, А. В. Федоров, А. Є. Супрун, Я. І. Рецкер та ін.

На думку В. І. Карабана: “Слова-реалії – це лексичні елементи, що позначають етноспецифічні поняття (поняття, притаманні тільки одній культурі)” [6, с. 161 – 168]. Є. В. Бреус вважає, що “реалії – це

поняття, що відносяться до життя, побуту, традицій, історії, матеріальної та духовної культури певного народу” [1]. За визначенням Я. Рецкера: “Реалії – це слова, що позначають предмети, процеси і явища, характерні для життя і побуту країни, але не відзначаються науковою точністю визначення, властивою термінам” [9]. Виноградов В. С. відносить реалії до “лексикої, що містить фонову інформацію” [2].

На нашу думку, найбільш точне визначення поняття “реалія” пропонує Р. П. Зорівчак [5]. За визначенням авторки “реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об’єктивної дійсності мови-сприймача” [5, с. 58]. Із запропонованого визначення випливає, що це поняття – категорія змінна, відносна, яка виступає чітко при бінарному контрастивному зіставленні конкретних мов (і культур), і обсяг реалій мови джерела постійно змінюється залежно від словникового складу цільової мови, особливостей матеріальної і духовної культури – сприймача, від інтенсивності культурних і етнічних контактів відповідних мовних колективів. Згідно з такою концепцією, цим перекладознавчим терміном слід позначати не лише слова й словосполучення на рівні мовлення, а й фразеологізми, що за семантикою є історичні, побутові чи етнографічні реалії.

Реалії відображають життєву конкретику, історію, побут, культуру, цивілізацію, літературу, навіть ландшафт, клімат і спосіб харчування. Вони належать до етнолексики – найбільш національно маркованих шарів словникового складу. У художньому тексті такі слова тісно асоціюються із ситуативним контекстом [5, с. 60].

До реалій відносять, *по-перше*, ономастичні реалії: 1) географічні назви (топоніми), особливо ті, які мають культурно-історичні асоціації; 2) антропоніми – імена історичних постатей, громадських діячів, вчених, письменників, діячів мистецтва, популярних спортсменів, персонажів художньої літератури та фольклору; 3) назви літературних та мистецьких творів; історичні факти та події з життя країни; назви державних та громадських організацій тощо;

по-друге, реалії, що позначаються апелювальною лексикою: 1) географічні терміни, що характеризують особливості природно-географічного середовища, флори та фауни; 2) деякі слова (у тому числі загальновідомі терміни), що відносяться до державного устрою, суспільно-політичного життя країни, юриспруденції, військової справи, мистецтва, системи освіти, виробництва та виробничих відносин, побуту, звичаїв, традицій тощо.

Зорівчак Р. П. розробила структуру і класифікацію реалій [5]. З перекладознавчого погляду вона вважає доречним провести поділ реалій в історико-семантичному та структурному планах. З історико-семантичного погляду вона виділяє:

- власне реалії (при існуючих референтах): укр. коломийка, трембітяр, постолі, яворівка, коливо, сімейний підряд, перебудова, гласність; англ. a baby-sitter, Boxing Day, the Central lobby, Poppy Day, Halloween та інші;
- історичні реалії – семантичні архаїзми, які, внаслідок зникнення референтів, входять до історично дистантної лексики, втративши життєздатність. Їм властива сема “минуле”, пов’язана зі старінням референта, виходом позначуваного ним з царини активної суспільної практики мовного колективу. Вони вміщають фонові знання культурної спадщини. Крім національного, для них характерний хронологічний колорит: укр. щезник, смерд, копний майдан, згінні дні, зелені хлопці (“опришки”), підбрехач (“другий сват у давніх українських весільних обрядах”), гражда; англ. the Black and Tans (“чорно-руді” – англійські каральні загони в Ірландії в 1920-1923; брали участь у придушенні ірландського національно-визвольного руху [8, с. 58]); a priest’s hole (іст. “нора”, пристанище священика: таємна кімната, зазвичай, у церкві або у замку, де переховувалися католицькі священики в Англії під час переслідування католиків” [8, с. 334]).

Переклад реалій – це предмет не тільки перекладацької техніки, а й перекладацького мистецтва. Залежно від переваги того чи іншого виду інформації, що її несе реалія в кожному конкретному випадку (денотативної, конотативної, зокрема національно-культурної, локальної), від композиційної заданості реалії в ситуативному контексті, перекладачі по-різному відтворюють її семантико-стилістичні функції [5, с. 84].

Перша умова адекватного відтворення реалій – глибоке їх знання. Перекладаючи твір з далекого минулого перекладач змушений, використовуючи всі ресурси рідної мови, увявити собі, як було б названо цією мовою ті чи інші явища, якщо б вони існували у житті його народу. Коли у перекладача вже склалося вірне уявлення про реалію та її контекстуальне оточення, йому легко вирішити, як представити її своєму читачу. Психологічно це нагадує той випадок, коли поняття уже є, а слова для нього ще немає [14].

В. Карабан вважає, що складність перекладу реалій залежить від двох факторів:

- 1) відсутність в перекладацькій мові відповідності (еквівалента, аналога) через відсутність у носіїв цієї мови об’єкта, який ця реалія позначає;
- 2) необхідність передати не тільки предметне значення (семантику) реалії, а також і її колорит (конотацію) – її національне та історичне забарвлення [6].

У сучасному перекладознавстві існує велика кількість підходів щодо способів передачі реалій у тексті перекладу. Наприклад, В. Карабан пропонує такі способи перекладу реалій: транскодування, калькування (дослівний переклад) та описовий переклад [6, с. 161].

На думку Г. Д. Томахіна, переклад реалій здійснюють за допомогою таких способів: транслітерація та транскрипція, калькування, описовий переклад, наближений та трансформаційний переклад [13, с. 31].

Проаналізуємо застосування цих способів при перекладі реалій в історичних романах В. Скотта, якого справедливо вважають новатором у мистецтві художнього слова, дійсним представником сучасного епосу, творцем жанру історичного роману, оскільки він запровадив в історичний роман якісно новий метод відтворення історичної дійсності. Історична правдивість творів В. Скотта створюється не тільки і не стільки завдяки точності історичних дат і фігур, скільки номенклатурою і організацією мовних засобів.

Транскрипція і транслітерація. Транскрипцією позначають віднаходження якомога точнішого відповідника через запис звучання слів мови-джерела графемами мови-сприймача. Ці способи передачі реалій – найлаконічніші. Завдяки ним створюється певний експресивний потенціал: у контексті слів рідної мови транскрибоване чи транслітероване слово виділяється як чуже, надає предмету, який воно позначає, конотації небуденності, оригінальності [5, с. 93].

В аналізованих творах знаходимо велику кількість топонімів і антропонімів. Їх особливістю є те, що вони позначають не лише англійські географічні назви і прізвища, але й французькі, наприклад:

відомі історичні особи, правителі, лицарі: Edward the Third – Едуард III; Richard I – Ричард I; Henry II – Генріх II; Cedric of Rotherwood – Седрик Ротервудський; Reginald Front-de-Boeuf – Реджинальд Фрон де Беф; Tristram – Трістрем; Brian de Bois-Guilbert – Бриан де Буагильбер; Athelstane of Coningsburgh – Ательстан Конінгсбургський; Waldemar Fitzurse – Вальдемар Фіц-Урс; Thomas de Multon – Томас де Малтон;
географічні назви: Sheffield – Шеффілд, Doncaster – Донкастер, Ashby-de-la-Zouche – Ашби де ла Зуш, Normandy – Нормандія; Flanders – Фландрія; (Mount) Carmel – (гора) Кармель; Hastings – Гастінгс; Rotherham – Ротерхем;

імена богів, міфічних героїв: St Dunstan – Св. Дунстан; St Withold – Св. Вітольд;

Слід звернути увагу і на переклад таких історичних імен, як Louis (Льюїс і Людвіг), Charles (Чарльз і Карл), William (Вільям і Вільгельм). Переклад таких власних назв залежить від того, правителями чи історичними особами якої країни вони були. У досліджуваному контексті ці імена перекладаються так: Louis de Luxembourg – Людовик Люксембурзький; William II – Вільгельм II; William de la Marck – Гійом де ла Марк; Charles II – Карл II; (king) Stephen – (англійський король) Стефан (1135 – 1154).

Розглянемо речення з творів:

On the contrary, the oftener and more fixedly Quentin looked at him, the stronger became his curiosity to know who or what this man actually was; and he set him down internally for at least a Syndic or high magistrate of Tours. - Чим довше і уважніше дивився на нього Квентін, тим сильніше його охоплювало бажання дізнатися, що він за людина, і йому здавалося, що старий був щонайменше **сундиком** або, можливо, членом **магістрату** міста Тура.

Якщо попередні реалії не потребують пояснення і є відомі принаймні освіченій людині, то реалії *Syndic, magistrate*, є малозрозумілими для нефахівця, хоча й входять до словника української мови.

Так *a Syndic* – “старшина гільдії, почесна посада у середньовічних містах Європи”; *magistrate* – “магістрат – міська рада, орган самоуправління”. Однак, на нашу думку, такі довгі роз’яснення у тексті твору відволікають читача, доречніше створити коментар після тексту або зробити виноску, що і роблять перекладачі історичних романів.

Калькування: повне або часткове – це особливий вид запозичення, при якому структурно-семантичні моделі мови-джерела відтворюються поелементно засобами мови-сприймача [5, с. 128]. Цей спосіб перекладу використовувався насамперед для передачі смислових імен. Особливістю історичних романів Скотта є те, що поряд з іменами відомих особистостей, він використовує їхні прізвиська або так звані характерні імена, як, наприклад: *St. Edward the Confessor, Athelstane the Unready, Richard the Lion-hearted, William the Conquer.* Зазначимо, що всі вище наведені прізвиська увійшли у світову історію, а відтак мають відповідники і в українській мові:

St. Edward the Confessor - Едуард Сповідник (бл. 1003 - 5 січня 1066), король Англії (1042 - 1066) та останній представник династії Вессексів;

Athelstane the Unready - Етельред Нерозумний / рос.: *Неповоротливый*, король Англії 1014—1016, представник Вессекської династії;

Richard the Lion-hearted – Ричард I Левине Серце (1157 – 1199) англійський король з династії Плантагенетів. Правив під титулом "король англійців, герцог норманів і аквітанців, граф Анжу";

William the Conqueror – Вільгельм Завойовник (Вільгельм I, 1027 - 1087), перший норманський король Англії з 1066. Запровадив феодальний лад до старої англосаксонської системи правління. У 1035 - 1087 - герцог Нормандії;

Розглянемо приклади вживання власних назв історичних осіб у романах В. Скотта:

I quaff this goblet to the health of Richard the Lion-hearted! – Я підіймаю цей кубок за Ричарда Левове Серце! But De Bracy and would have executed the commands of the Prince before Athelstane the Unready had recovered presence of mind sufficient even to draw back his person from the weapon. - Але де Брасі виконав би наказ ще до того, як Етельред Нерозумний встиг би подумати, що потрібно ухилитися від спуску.

Способом часткового калькування були перекладені деякі інші реалії – словосполучення – поняття, об'єкти чи терміни лицарської епохи, наприклад:

Nevertheless, the short cloaks continued in fashion down to the time of which we treat, and particularly among the princes of the House of Anjou. – Однак, короткі плащі все ще були у моді у ті часи, особливо при дворах принців з Дому Анжу.

У коментарі до твору доцільно було б дати таке пояснення: Дім Анжу – королівська династія в Англії, до якої належав Ричард Левове Серце і принц Джон; походили від норманських графів роду Анжу.

Описовий переклад. Перекладачі вдаються до нього за відсутності будь-якого відповідника реалії оригіналу, коли потрібний високий ступінь експліцитності у процесі перекладу. Цьому сприяють в основному контекстуально-ситуативні чинники. Такі відповідники ніколи не бувають абсолютними паралелями до існуючих назв. Зазначимо, що цей спосіб не є поширеним при перекладі реалій в аналізованих романах. Розглянемо кілька прикладів:

The wandering pilgrim, or the begging friar, answered his reverent greeting with a paternal benedicite. – Плігримів або жебручих ченців він зустрів шанобливим вітанням і отримував у відповідь батьківське благословення.

Реалія *friar* відноситься до лицарської епохи і має значення “a member of any of various chiefly mendicant religious orders of the Roman Catholic Church”. Українське словосполучення “жебручі ченці” не розкриває значення цього слова, а лише пояснює його.

Mendicants were of course assembled by the score, together with strolling soldiers returned from Palestine. – Жебраки, звичайно ж, снували повсюди разом з солдатами, які повернулися з Палестини, де реалія “Mendicants” означає “(of a member of a religious order) dependent on alms for sustenance”.

Реалія *the baton sinister* також передається описово, як “знак незаконно народженого лицаря”:

...my bar sinister may never be surmounted by the coronet of Croye. – ...мій герб незаконно народженого лицаря ніколи не буде прикрашати корона графів де Круа.

Наближений переклад. Цей спосіб перекладу полягає у знаходженні функціонального еквівалента, який би викликав у читача перекладу ті ж асоціації, що і у читача оригіналу. Відомо, що у багатьох культурах не було лицарів, а тому в їх мовах не може існувати слів для позначення лицарських реалій – предметів, об'єктів тощо. Однак, напевне, внаслідок географічної близькості і зв'язків з лицарями духовно-лицарських орденів Прибалтики, деякі терміни-реалії перейшли в російську та українську мови, можливо, через польську, у деякому видозміненому вигляді [3].

Наближений переклад часто використовується для передачі назв зброї, екіпіровки і озброєння воїнів і тощо. Результати дослідження свідчать, що наближений відповідник часто є гіпонімом або гіперонімом по відношенню до лицарської реалії оригіналу. Розглянемо випадки використання зазначеного способу перекладу:

The squires, who had found it a matter of danger and difficulty to attend their masters during the engagement, now thronged into the lists to pay their dutiful attendance to the wounded. – Зброєносці, які розумно уникали надання допомоги своїм хазяїнам під час бою, натовпом кинулись на арену, щоб допомогти пораненим.

Squire відноситься до реалій часів феодалізму і означає “young man of noble birth, who attended upon a knight” тому “зброєносець” лише частково покриває значення цієї реалії. Ще одна реалія – *lists* тлумачиться як “the enclosed field of combat at a tournament”. Наближений переклад “арена” передає значення, однак, на нашу думку, не передає історичний колорит.

This man was armed with a sword and dagger; and underneath his plain habit the Scotsman observed that he concealed a jazeran, or flexible shirt of linked mail, which, as being often worn by those, even of peaceful professions. – Він був озброєний мечем і кинджалом, а під його скромним одягом шотландець помітив тонку кольчугу з дрібних залізних кілець, які у ту небезпечну епоху носили не лише воїни, але й мирні жителі.

A jazeran є одним із видів кольчуги. Сам автор її пояснює як “flexible shirt of linked mail”. У цьому випадку “кольчуга” є гіперонімом і лише наближено передає значення англійської реалії.

Цим способом перекладені і реалії *High Chamberlain of England - обергомейстер* англійського двору та *a long doublet* (a man's close-fitting jacket, with or without sleeves) – камзол.

Отже, превалювання суспільно-політичних реалій можна пояснити художньою проблематикою історичних романів В. Скотта, персонажі яких – представники вищого суспільства, безпосередньо пов'язані з атрибутами влади. У кожній мові є лексичні одиниці, при перекладі яких виникають труднощі, адже вони не мають відповідників в мові перекладу. У таких випадках перекладач звертається до трансформацій. У цій статті ми розглянули різні способи перекладу слів-реалій та проаналізували погляди учених щодо цієї проблеми. Проведення подальших досліджень в обраній сфері є досить перспективним, оскільки переклад реалій не можна вважати цілком регламентованим.

Література

1. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский: Учебное пособие. 2-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во УРАО, 2000. – 208 с.
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
3. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – 2-е изд., испр. и доп. / Под. ред. Вл. Россельса. – М.: Высш. шк., 1986. – 416 с.
4. Зорівчак Р. П. Реалія в художньому мовленні: перекладознавчий аспект // Іноземна філологія. – Львів, 1994. – С. 106 – 107.
5. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). – Львів, 1989. – 214 с.
6. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури, – Ч. 2.– Вінниця: Нова Книга, 2001.
7. Коваленко О.В. Хронологічно маркована лексика як фактор тексту в жанрі історичного роману (на матеріалі художньої прози В.Скотта). - Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / О.В. Коваленко. - Одес. нац. ун-т ім. І.І.Мечникова. — Одеса, 2002. — 19 с.
8. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцева. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 684 с.
9. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Международные отношения, 1974. – 215 с.
10. Скотт В. Айвенго / Пер. з англ. Ю. Лісняк, Г. Лозинська. – К.: Школа, 2007. – 494 с.
11. Скотт В. Квентин Дорвард. Роман / Перевод с англ. М. А. Шишмарёвой. – М.: Художественная литература, 1987. – 383 с.
12. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация: Учебное пособие. – М.: Слово, 2000. – 624 с.
13. Томахин Г. Д. Реалии - американизмы. – М.: Высшая школа, 1988. – 239с.
14. Шахова К. А., Баканов А. Г. Заметки о переводе слов-реалий // Теорія і практика перекладу: Респ. міжвід. наук. зб. / Київ. держ. ун-т. – 1979. – Вип. 2. – С. 92 – 99
15. Sir Walter Scott. Quentin Durward. - Penguin Popular Classics. – Penguin Books, 1994. 592 p.
16. Sir Walter Scott. Ivanhoe. – Penguin Popular Classics. – Penguin Books, 1994. – 528 p.

References

1. Breus E. V. Osnovy teoryy y praktyky perevoda s russkoho yazyka na anhlyyskiy: Uchebnoe posobyе. 2-e yzd., yspr. y dop. – М.: Yzd-vo URAO, 2000. – 208 s.
2. Vynogradov V. S. Vvedenye v perevodovedenye (obshchye y leksycheskye voprosy). – М.: Yzdatelstvo ynstytuta obshcheho sredneho obrazovaniya RAO, 2001. – 224 s.
3. Vlahov S., Floryn S. Neperevodymoe v perevode. – 2-e yzd., yspr. y dop. / Pod. red. Vl. Rosselsa. – М.: Vyssh. shk., 1986. – 416 s.
4. Zorivchak R. P. Realii v khudozhnomu movlenni: perekladoznavchy aspekt // Inozemna filolohiia. – Lviv, 1994. – S. 106 – 107.
5. Zorivchak R. P. Realii i pereklad (na materialy anhlovnykh perekladiv ukrainskoi prozy). – Lviv, 1989. – 214 s.
6. Karaban V. I. Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury, – Ch. 2.– Vinnytsia: Nova Knyha, 2001.
7. Kovalenko O.V. Khronolohichno markovana leksyka yak faktor tekstu v zhanri istorychnoho romanu (na materialy khudozhnoi prozy V.Skotta). - Avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.02.04 / O.V. Kovalenko. - Odes. nats. un-t im. I.I.Mechnykova. — Odesa, 2002. — 19 s.
8. Lnhvystycheskyi entsyklopedycheskyi slovar / Pod red. V. N. Yartseva. – М.: Sovetskaia entsyklopedyia, 1990. – 684 s.
9. Retsker Ya. Y. Teoryia perevoda y perevodcheskaia praktyka. – М.: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1974. – 215 s.
10. Skott V. Aivenho / Per. z anhly. Yu. Lisniak, H. Lozynska. – К.: Shkola, 2007. – 494 s.
11. Skott V. Kventyn Dorvard. Roman / Perevod s anhly. M. A. Shyshmarëvoi. – М.: Khudozhestvennaia lyteratura, 1987. – 383 s.
12. Ter-Mynasova S. H. Yazyk y mezhkulturaia kommunykatsiia: Uchebnoe posobyе. – М.: Slovo, 2000. – 624 s.
13. Tomakhyn H. D. Realyy - amerykanyzmy. – М.: Vysshaia shkola, 1988. – 239s.
14. Shakhova K. A., Bakanov A. H. Zаметky o perevode slov-realyi // Teoriia i praktyka perekladu: Resp. mizhvid. nauk. zb. / Kyiv. derzh. un-t. – 1979. – Vyp. 2. – S. 92 – 99
15. Sir Walter Scott. Quentin Durward. - Penguin Popular Classics. – Penguin Books, 1994. 592 p.
16. Sir Walter Scott. Ivanhoe. – Penguin Popular Classics. – Penguin Books, 1994. – 528 p.

Надійшла / Paper received: 30.10.2020
Надрукована / Paper Printed : 04.01.2021